

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА
ГАЗЕТА "КРАЄЗНАВСТВО. ГЕОГРАФІЯ. ТУРИЗМ"

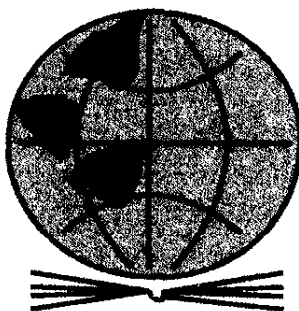

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

V Всеукраїнської науково-практичної конференції

(з міжнародною участю)

"Географія та екологія: наука і освіта"

10-11 квітня 2014 року

**(до 200-ліття від дня народження Тараса Шевченка
та до 60-тої річниці утворення Черкаської області)**

Умань - 2014

УДК [91+504](063)
ББК [26.8+28.081]я431
Г 35

Редакційна колегія:

- Браславська О.В.** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри географії та методики її навчання, УДПУ імені Павла Тичини, голова оргкомітету.
- Половка С.Г.** – доктор геологічних наук, професор, зав. кафедри загального землезнавства та геології, УДПУ імені Павла Тичини, заступник голови оргкомітету.
- Совгіра С.В.** – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри хімії, екології та методики їх навчання, УДПУ імені Павла Тичини.
- Ярошинська О.О.** – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи, УДПУ імені Павла Тичини.
- Коберник О.М.** – доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти, УДПУ імені Павла Тичини.
- Денисюк Г.І.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри географії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
- Топчієв О.Г.** – доктор географічних наук, професор, зав. кафедри соціальної і економічної географії, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.
- Гончаренко Г.Є.** – кандидат біологічних наук, доцент, зав. науковою лабораторією «Екологія і освіта», УДПУ імені Павла Тичини.
- Осадчий О.С.** – кандидат с/г наук, доцент, УДПУ імені Павла Тичини.
- Серебрій В.С.** – головний редактор газети "Красзнавство. Географія. Туризм".
- Якимчук Р.А.** – кандидат біологічних наук, доцент, декан природничо-географічного факультету, УДПУ імені Павла Тичини.
- Кравцова І.В.** – кандидат географічних наук, доцент, УДПУ імені Павла Тичини.
- Миколайко В.П.** – кандидат с/г наук, доцент, УДПУ імені Павла Тичини.
- Ситник О.І.** – кандидат географічних наук, доцент, УДПУ імені Павла Тичини.
- Лаврик О.Д.** – кандидат географічних наук, доцент, УДПУ імені Павла Тичини.
- Черненко Т.М.** – викладач кафедри загального землезнавства та геології, УДПУ імені Павла Тичини, відповідальний секретар.

Географія та екологія : наука і освіта : матеріали V Всеукраїнської Г 35 науково-практичної конференції (з міжнародною участю), м. Умань, 10-11 квітня 2014 р. / відп. ред. О. В. Браславська – Умань : ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. – 375 с.

ISBN 978-966-304-062-2

Збірка містить матеріали, доповіді та тези, якими охоплено широкий спектр географічних і екологічних досліджень. Під час роботи конференції висвітлено такі питання:
1. Фундаментальні та прикладні дослідження в географії: досягнення, проблеми, перспективи.
2. Ландшафтно-екологічний моніторинг України. 3. Активні форми і методи навчання географії та екології в закладах освіти.

УДК [91+504](063)
ББК [26.8+28.081]я431

ISBN 978-966-304-062-2

© Кафедра географії та методики її навчання, 2014
© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2014

<i>Сеньків М.І.</i> ГЕОЛОГІСТИКА: ПОНЯТТЯ, СУЧАСНИЙ СТАН І АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	283
<i>Серебряй В.С.</i> КРАЄЗНАВЧА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСЕКТИВИ.....	289
<i>Sytnyk I.</i> ISSUE OF USE OF THE INDUSTRIAL HERITAGE SITES OF QUEENSLAND, AUSTRALIA.....	294
<i>Ситник О.І.</i> ВІДНЕСЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ ДО СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІ.....	297
<i>Сльоза Н. В.</i> МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ.....	303
<i>Совгіра С.В., Гончаренко Г.Є.</i> ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ АКЦІЇ «ЧИСТЕ МІСТО – ЧИСТА СОВІСТЬ».....	307
<i>Соловьева Ю.А.</i> МОДЕЛИРОВАНИЕ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ.....	311
<i>Стецюк В.В.</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКОВИХ ТА ПРИКЛАДНИХ НАПРЯМКІВ КАФЕДРИ ГЕОМОРФОЛОГІЇ ТА ПАЛЕОГЕОГРАФІЇ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	315
<i>Танасюк М.В., Ходан Г.Д.</i> ГІДРОГЕОХІМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАНДШАФТІВ БУКОВИНСЬКОГО ПЕРЕДКАРПАТТЯ.....	326
<i>Тарасюк Н.А., Тарасюк Ф.П.</i> РЕГІОНАЛЬНІ ПРОЯВИ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ (за даними спостережень по метеостанції Луцьк).....	330
<i>Удод Л.В.</i> ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗМІЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ СВІТУ.....	333
<i>Федоренко Ю.Ю.</i> ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК.....	336
<i>Хаєцький Г. С.</i> ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ МАЛИХ РІЧОК БАСЕЙНУ ПІВДЕННОГО БУГУ.....	340
<i>Черненко (Копієвська) Т.М.</i> ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ГЕОЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЛАНДШАФТІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	343

extensive network of national highways, railways, airports, sea and river ports, which form a complex system of road, air, rail and ferry connection.

International experience of use of industrial heritage in tourism and recreational activity shows a rather significant interest to such sites and confirms the relevance of the further development of industrial tourism (development of tourism products, based on industrial, engineering, scientific and technical architecture) as a specific component of recreation and tourism area and substantial excursion-and-educational, historical-and-architectural, national, patriotic, spiritual and educational tourism resource. Using the experience of the most successful implementation of tourism projects in the industrial environment and national mentality, the people of Queensland quite successfully implement similar practices and attract large number of tourists both to the industrial centres of the state, and offer alternative sites to visit in recognized tourist centres.

ВІДНЕСЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІЙ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ ДО СТАРОПРОМИСЛОВИХ РАЙОНІВ

Ситник О.І., к. геогр. н., доцент,

*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, sytnykuman@gmail.com*

Одним із типів проблемних районів, що виокремлюються під час реалізації регіональної політики в економічно розвинених країнах світу, є старопромислові райони (в європейських країнах – *oldindustrialregions*, або скорочено *OIRs*, у США – *oldindustrialareas* – *OIAs*, *oldtraditionalregions*). Концентруючи значну (в масштабах відповідних країн) частку виробничих потужностей, інфраструктури та населення, а на певному етапі свого розвитку – й комплекс проблем економіко-соціально-екологічного змісту, ці райони є надзвичайно цікавими з соціально-економічної й політичної точки зору[1,2].

Актуальність вивчення проблеми старопромислових районів для України пояснюється їх доволі потужним виробничим, експортним та демографічним потенціалом, який за сучасних умов реалізується не в повному обсязі, негативними структурними змінами (сутність яких зводиться до посилення сировинної орієнтації цих територій), наявністю

в них цілої низки проблем не лише виробничого, а й гуманітарного характеру.

Старопромисловий район – територія, де сконцентрована велика кількість промислових підприємств, які виробляють значно більший обсяг промислової продукції, мають високі темпи зростання інвестицій, заробітної плати порівняно з іншими територіями, але в той же час для них характерний високий ступінь зношеності основних фондів, низький рівень використання новітніх технологій і значний рівень забруднення навколишнього середовища.

У межах України старопромислові райони легко розпізнати за ступенем застарілості та низького рівня промислових технологій, зосереджених в їх межах. Територіям, які мають ці ознаки, притаманна наявність досить гострих екологічних та соціальних проблем, що зумовлено розташуванням значної кількості екологонебезпечних чи ресурсоємних підприємств із застарілими фондами і технологіями. В Україні типовими старопромисловими районами є Донбас та Промислове Придніпров'я, а також окремі території з рисами старопромислових районів у межах Центральної України, Поділля, Галичини, тощо.

Центральна Україна займає центральну частину території країни і є виключно одним районом, що займає лише внутрішнє положення в державі. До складу Центральної України вчені відносять на постійній основі Кіровоградську та Черкаську області, часто до досліджуваної території також відносять Полтавську, Дніпропетровську та Вінницьку області, і, досить рідко, до складу Центральної України зараховують Одеську, Миколаївську, Херсонську, Київську та Чернігівську області.

Ми розглядаємо у складі Центральної України Кіровоградську та Черкаську області., що відповідає території Центрального економічного району. Площа зазначеного району складає 45,5 тис. км² (7,5% площі держави), населення – 2530,5 тис. осіб (5,2% населення України). Центральна Україна межує на півночі – зі Столичним економічним районом, на заході – з Подільським, на півдні – з Причорноморським та Придніпровським, на сході – з Північно-Східним економічними районами, також східною межею території є р. Дніпро. Досліджувана територія

Центральної України належить до міжзонального геоокоутону «лісостеп-степ» Правобережної України, яка багата на різноманітні природні ресурси, що призвело до інтенсивного їх освоєння та використання [4]. На цій території історично зародилися й існують потужні промислові центри, які мають велике значення для розвитку нашої країни.

На особливості ландшафтної структури та на наявність різноманітних мінеральних ресурсів та значних родовищ рідкісних корисних копалин у межах Центральної України значною мірою впливає її приуроченість до різних структур Українського (кристалічного) щита – антикліноріїв та синкліноріїв меридіонального і субмеридіонального напрямків [7].

Господарська діяльність людини в Центральній Україні характеризується значною інтенсивністю та різноманітністю. Завдяки потужному природно-ресурсному і виробничому потенціалу чималого розвитку набули галузі національного господарства, серед яких гірничодобувна, сільськогосподарське виробництво, рекреація і туризм, тощо. Різні види природокористування спричинюють антропогенне навантаження, що призводить до суттєвих змін у навколишньому середовищі регіону. Значну роль серед них відіграє гірничопромисловий комплекс.

З унікальною, в металогенічному відношенні, структурою – Українським щитом, точніше його кристалічною основою, пов'язана більшість родовищ руд металів, а також алмазів, п'єзооптичної сировини, графіту, талькомагнезиту, нефелінових руд, великої кількості родовищ облицювальних і декоративних каменів та інших.

Центральна Україна багата на поклади залізної руди, які зосереджені в Петрівському, Ганнівському, Артемівському, Горіхівському, Попельнастівському родовищах, а також у межах Канівського, Смілянського та Шполянського районів. Розробляються родовища нікелевих руд (Деренюхське, Капітанківське, Липовеньківське, Грушківське), які частково використовує Побузький нікелевий комбінат. На Побужжі перспективним визначене Хашуватське родовище марганцевих

руд. На території Новомиргородського та Знам'янсько горайонів широко поширений ільменіт – основний мінерал, що містить в собі титан (Ti).

Характерною особливістю Центральної України є наявність єдиних в Україні покладів хромітових руд (Голованівський район). Відкриті розробляються поклади урану (U) (Мічурінське, Ватутінське, Северинське та ін.), на базі яких сформовано власну мінерально-сировинну базу атомної енергетики України. Усі родовища, за наявними в них запасами, відносяться до значних.

Знайдені промислові поклади ауруму (Au) – Юр'ївське та Клинцівське родовища, які оцінюються як перспективні. Разом із аурумом (Au) є можливість додатково отримувати арґентум (Ag). Мають місце рудопрояви платини (Pt), вольфраму (W) та плюмбуму (Pb), танталу (Ta), ніобію (Nb). За останні роки були здійснені спроби розробки Полохівського родовище літію (Li), багатого за запасами, де є можливість також одночасно видобувати й плюмбум (Pb).

На території Центральної України видобувається каолін на родовищах вогнетривких глин, що знаходяться поблизу сіл Мурзинці, Неморож, Новоселиця та Катеринівка. Катеринівські каоліни застосовують як доповнення до глини Часов-Ярського родовища, в результаті чого отримують вогнетривку глину з вмістом окисів алюмінію (Al) та титану (Ti) до 30%, окисів феруму (Fe) не більше, ніж 3% та вогнетривкістю не нижче, ніж 1670°C. Таку суміш застосовують для випалювання абразивних виробів. Запаси каолінів, що знаходяться поблизу Гайворона та Салькового, використовуються як вогнетриви та шамот. Поблизу Кіровограда розташоване Веселівське родовище керамзитової сировини.

На території Центральної України поширені родовища бурого вугілля, які відносяться до Дніпровського буровугільного басейну, і у них зосереджено 90 % запасів вугілля Дніпровського басейну. Найбільш значні родовища відомі поблизу Олександрії, Балахівки, Петрового, Михайлівки, Байдурівки, Звенигородки, Городища, Катеринополя та Монастирища. Практично все видобуте вугілля переробляється і використовується, як в Кіровоградській так і в Черкаській областях.

Серед паливних ресурсів також виявлені поклади горючих сланців поблизу с. Бовтишки Олександрійського району та невеликі родовища торфу, розташовані в заболочених заплавах річок Мала Вись та Велика Вись, в долинах річок поблизу Новомиргорода та Онучіївки.

Серед гірничодобувних підприємств Центральної України найбільше значення мають ВО «Олександріявугілля», «Семенівський озокеритовий завод», що працюють на сировині Дніпровського буровугільного басейну, Побузький феронікелевий комбінат, Кіровоградський завод фільтруючого кизельгуру, Кіровоградський каоліновий кар'єр, ВАТ «Ватутінський комбінат будівельних матеріалів», ПАТ «Ватутінський комбінат вогнетривів», Горіхівський та Капустянський кар'єри облицювального каменю, Звенигородський вугільний розріз, Артемівський залізорудний кар'єр, Мокрокалигірське родовище бурого вугілля, Інгульське та Смолинське рудоуправління по видобуванню уранової руди. В межах Центральної України експлуатується найбільше в Європі Заваллівське родовище графіту. Вміст графіту в каолінізованих гнейсах складає 6-14 % [6].

У зв'язку з розвитком гірничо-промислового комплексу на території Центральної України сформувався кар'єрно-відвальний тип ландшафту, який є невід'ємним компонентом в структурі гірничо-промислових комплексів всієї Правобережної України. За багатовікову історію освоєння корисних копалин сформувались різновікові кар'єрно-відвальні комплекси. Вони знаходяться на різних стадіях розвитку. Частина з них рекультивована, але більшість відноситься до категорій тих, що самі регулюються. Окремі з них можуть бути віднесені до розряду окультурених, вони давно стійко використовуються в рекреації, та як пасовища та сінокоси. Кар'єрно-відвальний тип ландшафту представлений декількома типами місцевостей. Місцевості платоподібних кар'єрно-відвальних пустирів формуються в районах видобутку залізних, марганцевих руд та вугілля, тип торфово-болотних пустирів формується в місцях торфорозробок, просадково-териконовий тип утворюється в районах підземного видобування корисних копалин.

Враховуючи наявність великої кількості корисних копалин та їх інтенсивного видобутку, в межах Центральної України, на нашу думку, доцільно виділити території з рисами старопромислових районів, а саме Заваллівський, Смолінський, Олександрійський, Побузький (Кіровоградська обл.), Ватутінський (Черкаська обл.) та ін. промислові пункти з прилеглими територіями. Поблизу цих населених пунктів здійснюється активна антропогенна діяльність, пов'язана з видобуванням графіту, уранової сировини, бурого вугілля, каоліну тощо.

Доцільність віднесення до старопромислових районів зазначених промислових пунктів пов'язано з виявленням на їх території характерних рис депресивних регіонів, а саме: загалом низький рівень використання новітніх технологій; високий рівень зношеності основних фондів та безробіття; низький ступінь інвестиційної активності; високий рівень забруднення навколишнього середовища тощо.

З метою забезпечення сталого економічного розвитку досліджуваних населених пунктів необхідно провести ряд заходів: забезпечення державної підтримки розвитку промислових підприємств та удосконалення їх матеріально-технічної бази, посилення заходів щодо охорони навколишнього середовища, створення сприятливого інвестиційного клімату, розширення системи закладів обслуговування. Одним із шляхів стабілізації та поліпшення ситуації на досліджуваних території є більш активне використання місцевих рекреаційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Веселовська О.Є. Оптимізація механізму управління інвестиційним процесом у старопромислових регіонах / О.Є. Веселовська // Економічний вісник університету : зб. наук. праць учених і аспірантів / Міністерство освіти і науки України; ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". – 2009. – Вип. 9-10. – С. 145–152.
2. Веселовська О.Є. Стратегічні орієнтири інвестиційного розвитку старопромислових регіонів / О.Є. Веселовська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 185–189.

3. Гаєвська Н. С. Соціальні проблеми старопромислових районів як фактор поширення бідності (на прикладі Луганської області) / Н. С. Гаєвська // Суспільно-, фізико-географічні та геоекологічні проблеми старопромислових районів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 75-річчю утворення кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (17 -19 жовтня 2011р., м. Луганськ) / відп. ред. І. Г. Мельник. – Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 208 с.27.
4. Денисик Г. І. Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України / Г. І. Денисик, О. І. Ситник. – В.: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. – 217 с., іл.
5. Дериземля Н.О. До питання розвитку старопромислових районів (наприклад ім. Ватутіне Звенигородського району Черкаської області) / Н.О.Дериземля, О. І. Ситник // Науково-практичний журнал «Екологічні науки» № 2. – Херсон : ПП «Олді-плюс», 2012. – 146 с.48.
6. Кузик Б. М. Кіровоградщина: історія та сучасність Центру України / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – В 2Т.- Д.: АРТ - ПРЕС, 2005.-Т.1.- 496 с.
7. Маринич О. М. Фізична географія України / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – К.: Знання, 2006. – 512 с.

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ

*Сльоза Н. В., аспірант
НПУ імені М. П. Драгоманова
nataliasloza@gmail.com*

Нині в загальноосвітній школі фактично переважає репродуктивне навчання. Тому випускники шкіл майже не здатні самостійно розв'язувати проблеми, виконувати практичні завдання, не можуть мислити діалектично, систематично. Їм бракує творчої уяви, винахідливості. Ось чому таким актуальним є питання розвитку самостійності учня, його творчого потенціалу, активності в пізнанні, практичного спрямування теоретичних знань.

Сьогодні переорієнтація процесу навчання в бік самостійності здобуття знань зумовлена тим, що нова парадигма освіти самостійну